

**НАБЛЮДЕНИЕ ВЪРХУ УПОТРЕБАТА НА НЯКОИ НЕПРЕКИ
НЕГАТИВНИ КОНСТРУКЦИИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК
(В СЪПОСТАВКА С АНГЛИЙСКИЯ ЕЗИК)**

Магдалена Николова
Югозападен университет „Неофит Рилски“

**OBSERVATIONS ON THE USE OF CERTAIN INDIRECT
NEGATIVE CONSTRUCTIONS IN BULGARIAN LANGUAGE
(IN COMPARISON WITH ENGLISH)**

Magdalena Nikolova
South-West University Neofit Rilski

A subject of this study is the usage of indirect negative constructions in Bulgarian language and their translated English equivalents. The empirical ground for the study is the classical work „Бай Ганьо“ and its most recent English translation from 2010. Different ways of expressing indirect negation in the Bulgarian text have been systematized in the process of work and attention to their translated analogues has been paid. A conclusion that has been reached is that despite the typological distinctions between the two languages, in some of the examples there could be seen complete analogy, while other examples show structural and semantic asymmetry.

Key words: negation, indirect negative constructions, rhetorical questions

Обект на наблюдението са различните начини за изразяване на непряка негация в българския и английския език. Основна мотивация за избора на тема е желанието да се даде повече информация за разглеждания тип негация и начините, по които подобни примери се превеждат на английски език. Емпирична база на научния анализ е класическото произведение „Бай Ганьо“ и най-новият му англоезичен превод от 2010 г. В хода на анализа си поставихме няколко основни задачи:

1. Да уточним обсега на понятието „индиректна“ или „непряка“ негация, което не се използва широко в българското езикознание.

2. Да представим накратко чрез дескриптивния метод същността и начините за изразяване на непреки негативни конструкции в българския и в английския език.

3. С помощта на съпоставителния метод да се опишат случаите на симетрия и асиметрия при английския превод на непреките негативни конструкции.

В българското езикознание не се употребяват термините „индиректна“ или „непряка“ негация. Според нас това езиково явление може да се определи по следния начин: асиметрична езикова структура, в която отрицанието е в плана на съдържанието, но липсва в плана на изразяването. Терминът на български език, който се доближава най-много до английския термин *indirect negation*, е *частноотрицателни* или *частичноотрицателни* изречения. Но тази прилика е само при наименованието на термините, защото под непреки негативни конструкции се имат предвид изрази, които, без да са отрицателни по форма, изразяват определен вид отрицание, докато при частичноотрицателните изречения отрицанието е формално в определен сегмент от изречението. За разлика от ситуацията в българския език в английския Ото Йесперсен описва различните начини за изразяване на идеята за отрицание „чрез непреки или заобиколни средства“ (Йесперсен 1917: 22, преводът е мой – М.Н.). Авторът разграничава няколко начина за изразяване на индиректна негация в книгата си „*Negation in English and Other Languages*“. В случаите, когато откриваме примери, илюстриращи тип непряка негация, която не е описана в изследванията по проблема в българската наука, се позоваваме на описаните от Йесперсен. Предвид обема на изследването ще разгледаме по-подробно само един от видовете непреки негативни конструкции – изразяването на отрицателно твърдение чрез употребата на въпросителни изречения, а останалите случаи ще бъдат само маркирани. В българското езикознание този тип изречения са описани от К. Попов като въпросително-реторически. Те „са въпросителни по форма, а съобщителни по съдържание. Зададеният въпрос крие в себе си и своя отговор. [...] Тези изречения имат не толкова граматическа служба, колкото стилистическа, затова се употребяват като стилистическо средство за по-голяма изразителност“ (Попов 1973: 56). Според класификацията на въпросително-отрицателните изречения, предложена от К. Попов, можем да разграничим няколко начина за образуването им. Тук се включват и реторичните въпроси без отрицателна частица, които предполагат отрицателен отговор. Р.

Ницолова допълва, че като реторични въпроси „се използват изреченията с пълнозначна въпросителна дума и с частиците *ли* и *нима*“. Изследователката уточнява, че „особеност на реторичните въпроси е, че в тях утвърдението/отрицанието противоречи на утвърдението/отрицанието в отговора“ (Ницолова 1984: 125). Р. Ницолова отбелязва също, че „на отрицателни реторични въпроси с *ли* съответства положителен отговор и обратно“. Ще се опитаме да систематизираме видовете реторични въпроси и начините за превода им.

1. Реторични въпроси, образувани без употреба на пълнозначна въпросителна дума. При този вид реторични въпроси не се наблюдават съществени различия при преводните им еквиваленти.

Все аз ли ще ви оправям! (= Аз няма да ви оправям винаги.)

Is it always up to me to fix things up for you? (= It is not always up to me to fix things up for you.)

Прави впечатление, че на български език гореспоменатото изречение завършва с „!“, а на английски език с „?“ . Това се дължи на експресивността, която влага авторът, а и както сме описали по-долу, според някои учени на английски език всички въпросителни изречения завършват с „?“ , независимо от службата им.

Че голям мурафет ли е, един вестник да се издава? (= Не е голям мурафет да се издава вестник.)

Is it a big deal to publish a paper? (= It is not a big deal to publish a paper.)

Сега ли му намери времето да се караш – обади се един от студентите, – когато ни е дошел гост? (= Сега не е времето да се караш.)

*Is now the time to pick a quarrel with him, when we have a guest!
(= Now is not the time to pick a quarrel.)*

2. Реторични въпроси, в които участва въпросителна дума, от типа кой + глагол в 3 л. ед. ч. Този тип реторични въпроси са описани като вид индиректна негация от типа: *who + verb in 3rd person* (Йесперсен 1917: 25). В българския език обаче подобни въпроси не са отделени в самостоятелен подтип, а се разглеждат като реторични въпроси с пълнозначна въпросителна дума.

По немски нещо си продумаха, ама кой знай! (= Никой не знае; аз не знам.)

They said something in German, who knows what they are up to?
(= *No one knows; I don't know.*)

Абе кой ти гледа весело, келепир имаше богат. (= *Никой не гледа веселбата; аз не гледам веселбата.*)

Who cares about a good time? What a feast! (= *No one cares about good time; I don't care about good time.*)

Свят много, хора всякакви, кой знае туй хлане какво е? (= *Никой не знае; аз не знам.*)

The world is full of all kind of people who knows what this kid is really like? (= *No one knows; I don't know.*)

3. Реторични въпроси с участието на други въпросителни думи.

Какво разбирате вий от свирня, от мухабет? (= *Вие нищо не разбирате от свирня и мухабет.*)

What do you understand about playing, about good times? (= *You don't understand anything.*)

Забрави другарите си, па и защо му са? – нямат нищичко – всичко изядено.

He just forgot about his friends, and why not? What good were they to him? (= *They didn't do anything good to him.*)

4. Реторични въпроси, съдържащи модалните частици мигар, зер, санким, чунким и др.

Р. Ницолова описва този тип изречения като „въпросителни изречения, с които говорещият изразява и своето очакване на отговор. [...] изреченията с *нима*, *мигар* и *зер* са маркирани с признака очакване на отрицателен отговор“ (Ницолова 1984: 119). К. Попов допълва, че изреченията, съдържащи частицата *мигар*, „изразяват учудване, възражение, недоволство“ (Попов 1973: 61). Тук можем да включим и изреченията, съдържащи *санким* и *чунким*, с които също се изразява очакване за отрицателен отговор. На английски език частиците *мигар*, *зер*, *санким*, *чунким* в повечето случаи се превеждат с въпросителни реторични изречения със или без въпросителна дума. Има случаи, когато този вид изречения се превеждат чрез употребата на *as if (not) + минало просто време* или *+ минало продължително време*.

Мигар добро ти мислят? (= *Не ти мислят доброто.*)

You think they want to do you a favour? (= *They don't want to do you a favour.*)

Санким честна ли е? (= Не е честна.)

What is she, respectable or something? (= She is not respectable.)

Чунким баща ми все опери е слушал (= Баща ми не е слушал опера.)

It's not as if my father was always listening to opera. (= My father has not listened to opera all the time.)

5. Реторични въпроси, при превода на които се използва наречието *after all*.

Според Йесперсен употребата на наречието *after all* във въпросително изречение на английски език е ясен маркер за наличието на реторичен въпрос.

Па най-сетне с жени какво ще се церемонии? (= Няма какво да се церемонии с жени.)

Абе жена нали е, какво ще приказваш с нея? (= Няма какво да приказваш с жена.)

After all what's the point of standing on ceremony with women? (= There is no point of standing on ceremony with women.)

After all, she's only a woman; what kind of conversation can you have with her? (= You can't speak about anything with her.)

6. Употреба на модалните глаголи *shall, should, could* и *would* при превода на реторични въпроси.

О. Йесперсен описва употребата на модалните глаголи *shall, should, could, would* и отрицателните им форми във въпросителни изречения като ясен маркер за наличието на непряка негация.

Какво стана Бай Ганьо, ти ли ù направи нещо? – Не съм бе, брате, какво съм ù направил? (= Нищо не съм ù направил.)

Did you do something to her? – Who? Me? What would I do to her (= I didn't do anything to her)

Да описвам ли тази музика, която цяла нощ се е подвизавала в кръчмата на Топачоолу... (= Няма да описвам тази музика...)

Shall I describe this music, which had been going all night at Topachoolu's tavern? (= I will not describe the music.)

Защо ще си даваме парите на сърбите? (= Няма да им даваме парите си.)

Why should we fork over our money to the Serbs? (= We will not fork over our money to the Serbs.)

Кой други е можал да внуши на циганите, сиреч на музикантите, такъв респект към себе като Бай Ганьо? (= Никой друг не е можал да внуши такъв респект.)

Who else could inspire such respect in the Gypsies, that is to say, the musicians, as Bai Ganyo? (= No one else could inspire such respect.)

Употребата на отрицателните форми на модалните глаголи във въпросителни изречения е описана от Йесперсен като вид непряка негация. Когато Бай Ганьо разказва, че е бил на гости у Иречек, отговаря на изумлението на другарите си по следния начин: *Че защо да не му отида?* На английски език изречението е преведено с употребата на модалния глагол *should + not + subject + verb*: *Why shouldn't I go see him?* Подобна е ситуацията при отрицателните реторични въпроси: *Isn't he stupid = Yes, he is stupid* (Йесперсен 1917: 22). В произведението „Бай Ганьо“ открихме множество такива примери: *Не е ли време да си отворим очите?* (= *Време е да си отворим очите.*) По наше мнение обаче споменатите реторични въпроси не могат да се тълкуват като примери за непряка негация заради наличието на отрицателна частица *не* в структурата им.

7. Предаване на косвенонегативни реторични въпроси чрез отрицателни съобщителни изречения на английски език.

Чакай де, какво си видял ти още? (= Не си видял нищо.)

You haven't seen anything yet.

А пък всяко нещо показва ли се? (= Не всяко нещо се показва.)

And it's not like everything can be acted out.

Разбира ли ти свиня от кладенчова вода?

A pig can't tell you the difference between mud and well water.

На български език реторичните въпроси могат да завършват с точка, възклицателен знак или въпросителен знак. К. Попов отбелязва, че в зависимост от това какъв заряд има изречението - въпросителен или отрицателен, след него може да се пише точка или удивителен. В английския език реторичните въпроси в зависимост от контекста също могат да завършат с точка, въпросителен или възклицателен знак, въпреки че според някои учени всички въпроси трябва да завършват с „?“, независимо дали са реторични, или не. При ексцерпирането на примери открихме случай, при който повелително изречение е преведено на английски език чрез отрицателен реторичен въпрос.

Не ща, благодарим, гледайте вий!

I'll pass thank you, why don't you look at them yourself.

Този пример ни насочи към обратното явление в българския език – т.нар. квазивъпроси (вж. Чакърва 2002: 176 – 177), образувани с частиците *ли, няма, а* и др. + глагол във 2 л. ед.ч. или мн.ч., „с които говорещият подканва слушателя не към отговор, а го подтиква към действие, респ. към прекратяване на действие“ (В. Атанасова, цит. по Чакърва 2002: 176), „срв. напр.: – *Ти няма ли да идваш? (= Тръгвай, защо се бавиш)*“ (примерът е от Чакърва 2002: 176). Този вид изречения приличат на реторичните въпроси по форма, но изразяват подбуда. Това явление е изследвано в българското езикознание, но не и в съпоставителен план. Открихме подобен пример при ексцерпирането на материала за изследването: *Ама я кажи, ти защо приказваш тия бабини деветини? (= Не приказвай такива неща)*, и съответния му превод на английски език: *But tell me why are you prattling on and on (= Do not say such things!)*.

8. Други конструкции за изразяване на непряка негация.

Друг начин за изразяване на непряка негация е употребата на иронични фрази, изразяващи скептичност. Според Йесперсен такива фрази могат да бъдат както устойчиви фразеологични словосъчетания от типа: „*Go and tell the marines*“ (Йесперсен 1917: 30), така и обикновени изрази, изразяващи скептичност. Такъв пример е изразът: „тая вяра“, който е преведен на английски език с *damn it all: Омидох – мисля, ще си покаже човещината, ще ме покани у тях на гости. Тая вяра! I was thinking that he'd show me some kindness, invite me to be his guest. – But damn it all.* Според Йесперсен подобни фрази, съдържащи думите *devil* и *damn*, са типичен пример за изразяване на непряка негация. Непряка негация наблюдаваме и при употребата на хипотетични фрази, които превеждаме на английски език с така наречените *if and wish sentences*. При тях „времето и модалността показват, че действието, което се изразява, не е реално“ (Йесперсен 1917: 36, преводът е мой – М.Н.). На български език същото значение може да бъде изразено както с условни изречения, така и чрез употребата на опитативни изказвания, срв.: *Де да имаше една минутна фотография* (= Няма една минутна фотография) – *de da* + имперфект. *If only there had been a photograph = (There isn't a photograph) if only* + past perfect tense. При този тип изразяване на индиректна негация има множество различия между двата езика, които не са обект на настоящото изследване.

И в българския, и в английския език употребата на непряка негация представлява стилистично средство за изразяване на по-

голяма експресивност. Обобщавайки наблюденията си върху приведените по-горе примери, можем да направим следните изводи:

1. Стигнахме до заключението, че непреките негативни конструкции съществуват и в двата езика, но начините, по които се изразяват, могат да бъдат коренно различни. Илюстрация на подобни различия е употребата на наречието *after all* и на модални глаголи при образуването на реторични въпроси.

2. Въпреки типологическите несходства на двата езика бе открита пълна симетрия при образуването на реторични въпроси със или без въпросителна дума, както и на реторични въпроси от типа *кой + глагол в 3 л.ед.ч.*

Настоящата разработка бе насочена към установяване на начините за изразяване на непреки негативни конструкции в българския език, и по-специално – за изразяване на отрицателно твърдение чрез употребата на въпросителни изречения и преводните им еквиваленти на английски език. Това изследване не претендира за пълна изчерпателност по темата. В хода на работата разграничихме още няколко вида непреки негативни конструкции, които не са обект на нашето изследване, но биха били благодатна тема за бъдещи разработки, свързани с употребата и преводните еквиваленти на подобни конструкции.

ЛИТЕРАТУРА

- Йесперсен 1917:** Jespersen, O. *Negation in English and Other Languages*. Copenhagen, 1917.
- Константинов 1983:** Константинов, А. *Бай Ганьо*. София: Български писател, 1983.
- Ницолова 1984:** Ницолова, Р. Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език. София: Народна просвета, 1984.
- Попов 1973:** Попов, К. *По някои основни въпроси на българския книжовен език*. София, 1973.
- Фрийдман, Крамер, Фийлдър и др. 2010:** Friedman, V., and co. *Bai Ganyo: Incredible Tales of a Modern Bulgarian*. University of Wisconsin, 2010.
- Чакърова 2002:** Чакърова, К. Синтактични средства за изразяване на повелителност в съвременния български език. // *Езикът: история и съвременност*. Шумен, 2002, 172 – 181.